

Tartu Ülikool
Filosoofia teaduskond
Filosoofia ja semiootika instituut

Teele Nõlvak

MIS ON FILOSOOFIA JA MIKS SEDA VAJA ON?
DELEUZE'I JA GUATTARI „MIS ON FILOSOOFIA?“ PÕHJAL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Jaanus Sooväli (PhD)

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
I. Mis on filosoofia	4
1. Mis on mõiste	4
1. Mõiste kui saamine ja sündmus	5
2. Mis on loomine	8
3. Filosoofia kui mõistete loomine	9
3.1 Immanentsusvälja visandamine	9
3.2 Mõistetegelaste leiutamine	12
3.3 Mõistete loomine	14
3.3.1 Vastuseis kaosele	14
3.3.2 Vastuseis olevikule	16
4. Filosoofiline maitse – hea ja halb filosoofia	17
II. Filosoofia erinevus teadusest, loogikast ja kunstist	18
1. Filosoofia erinevus teadusest	18
2. Filosoofia erinevus loogikast	21
3. Filosoofia erinevus kunstist	21
III. Miks filosoofiat vaja on	24
1. Filosoofia ja tõde	25
2. Filosoofia ja teadmine	27
Kokkuvõte	29
Kasutatud kirjandus	31
Summary	32

Sissejuhatus

„Mis on filosoofia“ on üks olulisemaid filosoofilisi küsimusi, millele seni ka filosoofid, ja eriti just filosoofid ise, ei oska ühest vastust anda. Nii on ka prantsuse mõtlejad Gilles Deleuze ja Felix Guattari oma teostele tagasi vaadates just selle teemani jõudnud. „Kuid mis see siis oli – see, mida ma olen kogu elu teinud?“ (Deleuze ja Guattari 2014: 7) on küsimus, mille nad endale teoses „Mis on filosoofia? ette seavad.

Üks põhjus, miks Deleuze'i ja Guattarit lugeda on kindlasti see, et nad on väga sügavalt mõistnud just filosoofia vajalikkust. See, millele paljud filosoofid pole vaevunud mõtlema, sest peavad seda iseenesestmõistetavaks, või on mõelnud, kuid pole osanud sõnastada. Siiski on see oluline küsimus nii iga lugeja kui filosoofi enda jaoks. Küsimus pole sellegipoolest kasuteguris (sest nii kurb kui see ka pole on tänapäeva kapitalistlikus maailmas vaja kõik maha müüa, nii see mida sa teed, kui see kes sa oled ja miks), vaid pigem vajaduses. Mitte mis kasu filosoofia meile annab, vaid pigem, miks ilma selleta ei saa?

Deleuze'i ja Guattari fenomen seisneb selles, et nad ässitavad ise mõtlema, nad loovad küll täiusliku metafüüsilise süsteemi, kuid ei suru peale mingit enda moodi mõtlemist või ainuõiget malli. Selles mõttes on nende filosoofia nagu metatasand kõigele eelnevale. See selgitab filosoofia tekkepõhjuseid ja toimemehhanisme, aga lubab seejuures igal filosoofial eksisteerida, nii kaua kui see on huvipakkuv ja vajalik.

„Mis on filosoofia?“ järelsõnas tõdeb Eik Hermann: „Küsites küsimust filosoofia kohta filosoofiliselt ei saanudki Deleuze küsida muu, kui puhta potentsiaali kohta, ja vastata muidu, kui seda potentsiaali ühtaegu nii kirjeldades kui luues“ (2014: 251). See tähendab, et Deleuze'i ja Guattari filosoofia on ühtaegu nii filosoofia kirjeldamine kui ka selle tegemine. Ka nende endi teksti tõlgendades tuleb hoiduda nõ „kontide puhastamisest“. Igasugune filosoofiline tekst, ka filosoofiaajalooline, lisab uued asjaolud, ajendid, probleemistiku ja kui lubate, ka mõisted. See küsimus, mis nende loomingu sünnihetkel kahtlemata oluline oli – miks filosoofiat vaja on? – on tänapäeval muutunud veelgi teravamaks. Ometi on „Mis on filosoofia?“ tekst, mis seda valu leevendada võib.

Antud tagasihoidliku uurimuse eesmärgiks ongi esitada Deleuze'i ja Guattari filosoofia mõiste, vaadelda, mis moodi see erineb teadusest, kunstist ning eelkõige loogikast. Ja seejärel näidata, miks filosoofia vajalik on ja kahtlemata selleks ka jääb.

I. Mis on filosoofia

Juba teose sissejuhatuses annavad Deleuze ja Guattari aimu sellest, mida filosoofia mõiste nende jaoks tähendab, ehk vastavad küsimusele „mis on filosoofia?“ – filosoofia, see on mõistete loomine (Deleuze ja Guattari 2014: 10). Kuid paarisõnalisest definitsioonist ei piisa, et küsimusele ammendavalt vastata. Tuleb määratleda „küsimuse ajastus, ajend, asjaolud, maastikud ja tegelased, tingimused ja tundmatud“ (Deleuze ja Guattari 2014: 8). Sellist lähemat selgitust nõuaks ilmselt ükskõik millise teise „filosoofia mõiste“ raames filosoferiv filosoof. Esiteks tekiks küsimus: mis on mõiste? Ja kohe selle järel: mida tähendab loomine ja mis on selle tingimusteks ja ajenditeks? Ka Deleuze ja Guattari nõustuvad sellega, kui väidavad: „niisiis on filosoofia küsimuseks see ainuline punkt, kus mõiste ja loomine teineteisega suhestuvad“ (Deleuze ja Guattari 2014: 16).

1. Mis on mõiste

Deleuze ja Guattari, nagu paljud teisedki neile eelnenud filosoofid, alustavad sellest, et peavad neile eelnenud filosoofiat millegi poolest puudulikuks. See ei tähenda mitte eelneva filosoofia kritiseerimist, vaid pigem selle asetamist praegusele või siis Deleuze'i ja Guattari „väljale“, kus teisenenud probleemidele tuleb läheneda teisiti. Ajal, mil filosoofia vajalikkus ja säilimine eraldiseisva distsipliinina oli kahtluse alla seatud, oli Deleuze'i ja Guattari arvates puudujäägiks ebapiisav tegelemine mõiste kui filosoofilise tegelikkusega (Deleuze ja Guattari 2014: 16).

Ehkki enamik filosoofe oleksid nõus, et filosoofia kasutab mõisteid ja selgitab neid, siis loodetavasti poleks liiga julge väita, et paljud neist tunneksid end solvatuna, kui seda, millega nad tegelevad peetakse loominguks ja mitte tõe väljaselgitamiseks.

Traditsiooniliselt peetakse mõistet etteantud teadmiseks, mis on kujunenud mõistete moodustamise võime abil – kas siis abstraktsiooni või üldistuse teel (Deleuze ja Guattari 2014: 16) – ja mida siis kasutatakse, et tõe ja teadmisi väljendada või välja selgitada. Näiteks Penguin'i filosoofiasõnaraamatu („*The Penguin Dictionary of Philosophy*“) järgi on filosoofia

teemaks (*subject-matter*) erinevates distsipliinides ja igapäevaelus kohatavad kõige fundamentaalsemad või üldisemad mõisted, teooriad ja hüpoteesid (Mautner 2000: 126). Deleuze'i ja Guattari aga peavad sellist mõistekäsitlust ekslikuks ja väidavad hoopis, et mõiste on loodud ja loomiseks – filosoofia mitte ei kasuta mõisteid, vaid loob neid (Deleuze ja Guattari 2014: 16).

Lisaks sellele, kuidas mõisteteni jõutakse on oluline ka see, mis mõiste kui selline on. Deleuze'i ja Guattari järgi on mõiste konsistentsiks sündmus, mida iseloomustab saamine.

1.1 Mõiste kui saamine ja sündmus

Mõisted ei ole lihtsad, vaid koosnevad komponentidest, millest omakorda moodustub tervik. Iga mõiste komponentideks on teised mõisted. Näiteks Platoni mõiste „teadmine“ koosneb muu hulgas mõistetest „idee“ ja „tõde“, mis ise koosnevad omakorda teistest komponentidest, nagu „ideedemaailm“ ja „kontempleerimine“. Deleuze ja Guattari rõhutavad, et ükski mõiste ei saa koosneda ainult ühest komponendist (2014: 21) – see tähendab, et ei saa rääkida mingist mõistelisest või filosoofilisest *archest* (kr. k algus, alus), mida ei tuleks seletada teiste mõistete abil. Samuti ei saa olla mõistet, millel on kõik komponendid, sest sel juhul oleks tegemist kaosega (Deleuze ja Guattari 2014: 21) – kuivõrd ainult kaos sisaldab kõiki võimalikke elemente –, aga just kaosest pääsemiseks ongi meil mõisteid vaja.

Mõiste koosneb küll komponentidest, aga ta moodustab alati terviku. See, mis annab mõistele tema tervikkuse on sündmus – mõiste konsistents (Deleuze ja Guattari 2014: 126). Sündmus on see, mis kõiki mõiste komponente läbides neid omavahel seob ja neile tähenduse (*sens*) annab (Patton 1996: 320). Näiteks mõisted „loomine“, „mõiste“ ja „immanentsus“ on kõik komponendid Deleuze'i ja Guattari mõistest „filosoofia“, aga filosoofia on see sündmus, mis need mõisted omavahel seob ja tähenduse annab. Samamoodi on sündmused ka „loomine“, „mõiste“ ja „immanentsus“ ja neil on omakorda oma komponendid. Selles mõttes on mõiste sama, mis sündmus, aga kui mõiste säilitab oma keelelise vormi, mis viitab mõiste ajaloole (Deleuze ja Guattari 2014: 26) siis sündmus selle taga ehk tähendus on pidevas saamises (Deleuze ja Guattari 2014: 26) ja muutub alati vastavalt asjaoludele (*circumstances*), milles ta sünnib. Näiteks mõiste „inimene“ võib paista nagu universaal, mis võtab kokku kõiki inimesi ühendavad omadused, kuid selline arvamus on ekslik. Mõiste „inimene“ säilitab keeles oma välise vormi, aga on igavesti saamises ja tähistab iga uue kasutuse puhul alati uut sündmust,

mis võib olla eelnevatega seotud, aga mitte nendega üks. Sündmus „inimeseks olemine“ on alati uus ja seega ei tähenda ka mõiste „inimene“ kunagi sama asja, vaid on pidevas saamises.

Saamine on puhas liikumine kahe üksiku sündmuse vahel. See liikumine ei ole mitte ühe ega teise „valmiskujul“ oleva sündmuse vahepealne osa, vaid sündmused ei ole ega saagi kunagi „valmis“ – nad pidev kaoses toimuvate muutuste vool (Stagoll 2010: 2014), ja seega ongi ise see „vahepealsus“. Kõik sündmused on erinevad ja ainus, mis neid seob on pidev saamine (Stagoll 2010: 26). Nii võiks öelda, et saamine on erinevuse kordumine. Iga sündmus saab pidevalt erinevaks ja see erinevaks saamine on ainus, mis kordub. Usutavasti on see mõte väga põhjalikult välja joonistatud „Deleuze’i“ ühes peateoses „Erinevus ja kordus“ (1968), ent teoses „Mis on filosoofia?“, millele siin peamiselt toetutakse, näib neid mõisteid juba eeldavat, ega vaevu neid enam põhjalikult selgitama (mis muidugi ei tähenda, nagu poleks see eraldiseisvalt loetav teos, pigem nõuab ta mitmekordset läbitöötamist, et need kohad, mis esimesel korral ridade vahele jäävad end oma terviklikkuses avaldaksid).

Deleuze’i ja Guattari väljend, et iga sündmus on alati uus, tähendab (Deleuze ja Guattari 2014: 37), nagu sõna (*evenement*) „sündmus“ juba ise eeldaks, et kõik sündmused on singulaarsed, ainukordsed, partikulaarsed ja selles ainukordsuses on nad absoluutsed. Sündmuse absoluutus seisneb selles, et tal puudub objekt, ta on enesele-viitav (*self-referential*) (Patton 1996: 316) ja seega terviklik, mõiste algab endas ja lõpeb endas. Selle koha, mida ta väljal hõivab, hõivab ta absoluutselt (Deleuze ja Guattari 2014: 26-27) Tal ei ole mingit „reaalsuses“ asuvat referentsi – objekti, asjaolu või asja, millele ta viitaks. Sündmus on see kehatu entiteet, mis nõ kõrgub kõigi oma võimalike aeg-ruumiliste väljenduste kohal ja pole väljendatud muud moodi kui keeles. (Patton 1996: 320). Näiteks kui mõiste „revolutsioon“ sisaldab komponente „riigipööre“, „muutus“, „murrang“ jne, siis sündmus on see, mis kõik revolutsiooni osadeks olevad komponendid seob. Revolutsioon on kehatu sündmus, ta ei ole ei üldistus (see, mis kõiki asju olemuslikult seob) ega asi (objekt, mis on aeg-ruumiliselt kehastunud), vaid alati uus (Deleuze ja Guattari 2014: 37) ja aeg-ruumilise väljendusetu (Stagoll 2010: 90). See aga ei tähenda, nagu poleks mõisted „reaalsed“. Keel on küll see, mis sündmuse väljendab (Stagoll 2010: 90), kuid sündmused ise on puhtad virtuaalsused – seega reaalsed.

Siinkohal muutub oluliseks aktuaalsuse ja virtuaalsuse eristus, mis Deleuze’i ontoloogias karakteriseerivad mõlemad reaalsust, aga seda erineval tasandil. Aktuaalne reaalsus tähistab asjaolusid, asju, kehi ja indiviide, virtuaalsus aga saamises olevaid sündmuseid (Boundas 2010: 300). Selles mõttes on virtuaalsus samastatav sündmusega, aga mõiste on see, mis sündmused kaosest kui puhtast virtuaalsusest eraldab ja seega neile konsistentsi annab. Näiteks võib jällegi

tuua mõiste „revolutsioon“. Aktuaalselt toimuvad ajaloolised revolutsioonilised asjaolud – keegi tõugatakse troonilt, keegi saab valitsejaks, kellegi vabadusi vähendatakse, teise omi suurendatakse, keegi tapetakse jne. Mõiste „revolutsioon“ aga on see puhas sündmus, mis asjaoludest (*etats de choses*) eraldatakse ja mis nii saab selleks virtuaalsuseks, mis iialgi puhtal kujul ei aktualiseeru, aga mis ometi virtuaalsel kujul on reaalne ja mõjutab teisi sündmusi. Ometi ei tohi seda segi ajada Ideaalse revolutsiooniga, mis käsitleks mõistet kui olemust või universaali, vaid iga sündmus on pidevas saamises ja seetõttu on ka teda sisaldav mõiste alati sõltuv nendest asjaoludest (*circonstances*), millest sündmus on eraldatud ja mille muutumisel ka mõiste ise muutub.

Seda võiks kirjeldada järgneva skeemi abil: virtuaalne/reaalne → aktuaalne/reaalne → virtuaalne/reaalne (Boundas 2010: 300). Mõisted ühtlasi eelnevad ja järgnevad kogemusele. Siit tuleb välja see, miks Deleuze'i peetakse empiristiks. Mõisted eraldavad aktuaalsetest asjaoludest virtuaalsed sündmused, mis ise ei aktualiseeru kunagi, kuid aitavad kaasa uute aktuaalsete asjaolude tekkele. Deleuze'i ja Guattari järgi aitavad mõisted meil kogemusest kaugemale liikuda nii, et me saaksime mõelda uutest võimalustest (Stagoll 2010: 53). Selles mõttes nad eelnevad võimalikule kogemusele ja näitavad selle kogemuse võimalikkust. Võiks öelda, et filosoofilise kolmainsuse rakendamise tulemuseks on eksistentsipotentsiaalide mõeldavaks saamine. Väide, mille Deleuze ja Guattari ise Nietzschele omistavad (Deleuze ja Guattari 2014: 74), kuid millest nad näivad ka ise lähtuvat. See on uute võimaluste loomine, aga need võimalused on immanentsed, selles mõttes, et juba sisalduvad „kaoses“, millest filosoof nad sündmustena eraldab ja mõistete kujul nähtavaks teeb.

Sündmus küll ei ole asjaolu, keha ega elutegelikkus, aga ei saa öelda, nagu oleksid sündmused mingid elust täiesti eraldiseisvad entiteedid. Vastupidi, sündmused ei ole asjaolude, kehade ja elutegelikkusega identsed, aga üks ei saa ilma teiseta (Deleuze ja Guattari 2014: 157). Inimlik kogemus pääseb kaosele ligi just läbi asjaolude ja elutegelikkuse kogemise ning selles mõttes on kaosest sündmuse eraldamine just asjaoludest sündmuse eraldamine (Deleuze ja Guattari 2014: 55) – nende kaosele ehk virtuaalsusele taandamine ja neist siis sündmuse eraldamine ja selle mõisteks muutmine. Virtuaalsus ja aktuaalsus on nagu sama mündi kaks poolt. Reaalsus koosneb neist mõlemast.

2. Mis on loomine

Loomine karakteriseerib Deleuze'i ja Guattari järgi kõiki suuri mõttevorme: kunsti, teadust ja filosoofiat (Deleuze, Guattari 2014: 196). Kuivõrd Deleuze ja Guattari kasutavad sõna mõttevormid, siis pole vale öelda, et loomine, see ongi mõtlemine. Mõtlemine aga toimub iga mõttevormi puhul erinevatel alustel.

Deleuze ja Guattari järgi võiks inimliku kogemuse jagada kolmeks:

Esimene ja kõige lihtsam võimalus on lohutada end valitsevate arvamuste omaksvõtmisega – nii nagu seda on kirjeldanud juba antiikfilosoofid, kes vastandasid tõelistele teadmistele „*doxa*“ (kr k *δόξα* arvamus, näivus), mis jätab meid igaveseks näivuse ja, mis veelgi hullem, sellest tuleneva rumaluse küüsi.

Teine võimalus on tunnistada arvamuste ekslikkust ja neist loobuda, ent selle tulemusel langeme kaosesse – kaos on Deleuze'i ja Guattari ontoloogias see, mis meist sõltumatult tegelikult on – lõputu kiirus, milles miski ei saa tekkida, ilma et ta kohe seejärel kaoks – see pole olematus, vaid virtuaalsus, mis sisaldab kõiki võimalikke osakesi, aga kus kõik tekib ja kaob üheaegselt, ning kus puudub igasugune konsistents, referents ja põhjus-tagajärg seosed (Deleuze ja Guattari 2014: 117).

Ainus võimalus neist kahest äärmusest pääseda, on selles kaoses mõtlemise abil korda luua. Eestikeelne väljend „korda looma“ sobib siia nagu rusikas silmaauku, sest sisaldab sõna „looma“, mis ongi just, see, mida Deleuze ja Guattari mõtlemise all silmas peavad.

Ehkki neid distsipliine, mis mõtlemisega tegelevad, on kindlasti veel, toovad Deleuze ja Guattari välja kolm peamist, mida nemad ise peavad nn Suurteks mõttevormideks (2014: 196). Nendeks on filosoofia, teadus ja kunst. Kõik kolm distsipliini tegelevad mõtlemise st loomisega, aga kõigi puhul on sellel loomisel erinevad ajendid, tingimused ja tagajärjed – seega täiesti erinev loomeprotsess.

3. Filosoofia kui mõistete loomine

Nüüd kui on üldjoontes selge, mida Deleuze ja Guattari „mõistete“ ja „loomise“ all silmas peavad, on paslik liikuda selle juurde, kuidas neid mõisteid siis õigupoolest luuakse ehk „mis on filosoofia?“.

Lisaks eelpool mainitud mõistete loomisele karakteriseerib filosoofiat nende järgi veel kaks elementi. Filosoofia on eelkõige mõistete loomine, aga sellest definitsioonist hoolimata saab täieliku filosoofiamõiste konstrueerida just tema loomisprotsessi arvesse võttes. Konstrueerima on siin õige sõnakasutus, kuivõrd nende filosoofiat võibki pidada just konstruktivistlikuks (Hermann 2014: 230) – filosoofia koosneb kolmest elemendist, mis on küll omavahelises vastavuses, kuid ometi eraldi vaadeldavad:

„eelfilosoofiline väli, mille ta peab visandama (immanentsus); profifilosoofiline tegelane või tegelased, kelle ta peab leiutama ja ellu kutsuma (insistentsus); filosoofilised mõisted, mille ta peab looma (konsistentsus). Visandada, leiutada, luua – see on filosoofiline kolmainsus“ (Deleuze, Guattari 2014: 77)

Sellest kolmainsusest lähtuvalt seletub nii see, mis on filosoofia kui ka see, kuidas ta eristub kunstist, teadusest ja loogikast.

3.1 Immanentsusvälja visandamine

Mis tahes mõistete loomine eeldab eelfilosoofilise välja olemasolu. Seda välja nimetavad Deleuze ja Guattari immanentsus- ehk konsistentsusväljaks. Immanentsus tuleb ladina keelsest sõnast *immanens* ja tähendab „sisemuses olevat“ ehk seesmiselt omast. Seega ei ole eelfilosoofiline väli midagi filosoofiast eraldiseisvat, vaid selle sisemine eeldus, tingimus (Deleuze ja Guattari 2014: 44). See väli ise ei ole mõiste, vaid hoopis see, mis kõik mõisted omavahel ühendab ja terviklikuks „filosoofiaks“ seob (Deleuze ja Guattari 2014: 39). See, mida Deleuze ja Guattari eelfilosoofilise all silmas peavad, võiks olla midagi, mida iga filosoof/mõtletaja juba enne kriitilise mõtlemisega alustamist omab, näiteks mõistete tavatähendused, mis tuleb alles uude konteksti paigutada, mingi intuiitiivne ettekujutus

võimalikest probleemidest, mis tuleb alles visandada jne. Deleuze'i ja Guattari järgi on intuitsioon nagu „/.../sõlm, milles tuuakse kokku immanentsusvälja lakkamatult läbivad mõtte lõpmatud liikumised.“ (Deleuze ja Guattari 2014: 44).

Immanentsusväli ei ole ei mõiste ega ka mõte, vaid mõttepilt (*image de la pensee*) (Deleuze, Guattari 2014: 40), mis juba eelneb nii mõtlemisele kui ka mõistetele. Mõttepilt ei ole meetod, mille abil mõelda – nagu deduktsioon või induktsioon. Ta ei ole ka arvamus sellest, mis on mõtlemine – Deleuze'i ja Guattari järgi on arvamus on alati üldistav seos minu taju ja enamuse vahel – see võtab üksiku kogemuse ja laiendab selle abstraktsiooni kaudu üldkehtivaks tõeks (Deleuze ja Guattari 2014: 144), samal ajal kui mõttepilt kuulub immanentselt üksikule sündmusele. Viimaks pole mõttepilt ka aju struktuur, mis teeb mõtlemise võimalikuks (Deleuze ja Guattari 2014: 40), vaid see, mida mõtlemine, kui selline üldse tähendab ehk pilt mõttest, mis on meis immanentselt juba enne mõtlema asumist. Selles tähenduses on ta nõ algkujul olemas igal inimesel, mis selgitab seda, et ka filosoofiaga mittetegelevad inimesed mõistavad, kui mingi väide on „filosoofiline“. Just seetõttu ütlevadki Deleuze ja Guattari, et „Mittefilosoofiline on filosoofia tuumale ehk lähemalgi kui filosoofia ise ning see tähendab, et filosoofia ei või leppida sellega, et teda mõistetakse üksnes filosoofilisel või mõistelisel moel, vaid kõnetab sisimalt ka mittefilosoofe.“ (2014: 44). Aga mõisteid luues tuleb selline väli alles visandada. Seda on lihtne mõista, kui asendada sõna mõtlemine filosoferimisega. Igasuguse filosoferimise eelduseks on mingi ettekujutus filosoofiast kui sellisest, aga see pole mitte mõeldud või mõistetesesse pandud, vaid alles ettekujutus sellest, kuidas selline mõtlemine või mõistetesesse panemine peaks toimima. Tihtipeale ei erista filosoofiaid mitte nende loodud mõisted (paljud mõisted, nagu „olemine“ ja „tõde“, läbivad ühel või teisel kujul pea kõiki filosoofiaid), vaid see, mida üks või teine filosoofia mõtlemiseks peab ja just see annabki ka mõistetele uued tähendused: kui mõtlemine on igaveste ideede kontemplerimine nagu Platonil, siis on tõde igavene idee, kui aga mõtlemine on kommunikatsioon, siis on tõde see, mida arvab tugevam (näiteks enamus). Tuleb nõustuda, et „/.../me ei kujuta ette suurt filosoofi, kelle kohta ei peaks ütleva: ta on muutnud seda, mida tähendab mõelda/.../.“ (Deleuze ja Guattari 2014: 53).

Samuti on igal inimesel olemas mõisted nende tavatähenduses, nii et filosoofiat lugedes ei tule õppida uut keelt, vaid uusi tähendusi. Filosoofia küll sünnib tavakeelest, aga tõuseb sellest nõ kõrgemale sellega, et loob tavakeeles kasutatavatele sõnadele uued tähendused – ehk mõisted. Näiteks mõiste „kaos“, mis tavatähenduses on seostatud korralagedusega, saab Deleuze'i ja Guattari filosoofias lõputuks kiiruseks, milles miski ei saa tekkida, ilma et ta kohe seejärel

kaoks – see pole olematus, vaid virtuaalsus, mis sisaldab kõiki võimalikke osakesi, aga kus kõik tekib ja kaob üheaegselt, ning kus puudub igasugune konsistents, referents ja põhjus-tagajärg seosed (Deleuze ja Guattari 2014: 117). Seejuures on huvitav märkida, et kaoses ehk lõpmatus (või lõpmatuse) liikumises puuduvad nii objekt kui subjekt (Deleuze ja Guattari 2014: 85), nende jaoks pole seal lihtsalt kohta, mis on ka loogiline, kui kõik on pidevas liikumises. Kui tahta, võiks Deleuze'i ja Guattari filosoofiat kõrvutada Vana-Kreeka filosoofi Herakleitose *panta rhei*'ga (kr k „kõik voolab“). See tõstab filosoofia justkui objektiivsus/subjektiivsus vastandusest kõrgemale ja ütleb, et juba see, et te saate küsida, kas filosoofia on objektiivne või subjektiivne on filosoofia enda teene.

Üheks oluliseks punktiks immanentsuse mõistmisel ongi selle vastandamine kaosele. Ometi ei ole siin tegemist puhtakujulise vastandusega. Nagu hiljem vaatleme püüavad kõik suured mõtlemisvormid (teadus, kunst, filosoofia) kaosele vastu astuda, selles mingit korda luua – iga mõtlemisvorm tõmbab kaosele omamoodi välja, mis on tema edasise mõtlemise ja selle tulemi eelduseks. Filosoofia puhul on selleks väljaks ja eelduseks immanentsusväli. Mainitud kolmest näib filosoofia kaose tabamisele kõige lähemal olevat ja seda kahel põhjusel: esiteks kasutavad Deleuze ja Guattari nii kaose kui ka immanentsusvälja puhul mõistet virtuaalsus. Võiks öelda, et kaos on virtuaalsus, mis pole olematus, ja immanentsusväli on virtuaalsus, mis pole olemine (aktuaalsus). See paistab küll keeruline, aga on selgitatav järgnevalt: kui kaos on liikumine lõputul kiirusel, siis filosoofia ei taha seda liikumist peatada, ta tahab jätta alles lõputu liikumise, kuid lisada sellele konsistentsuse ehk koostise (sellepärast kutsuvad Deleuze ja Guattari immanentsusvälja tihti ka konsistentsusväljaks). Selle konsistentsuse annavadki mõisted, mis ise on lõpmatu kiiruse lõplikud liikumised ja joonistavad väljale piirjooni (Deleuze ja Guattari 2014: 46).

Teiseks oluliseks punktiks immanentsuse mõistmisel on selle vastandamine transtsendentsele (ld k *transcendenti* üleloomulik, väljaspool olemist), mis tähistab inimkogemusest väljapoole jäävat või seda, millele tal ligipääs puudub. Võiks öelda, et transtsendentne on mõtte vertikaalne liikumine – see, mis vaatab taeva poole. Immanentne aga mõtte horisontaalne liikumine – see, mis on seotud maaga. Transtsendentne on Deleuze'i jaoks lisaks klassikalisele jumala mõistele ka kõik, mis puudutab üldistamist, universaale, ühetaolisust ning abstraktsioone. Ta väidab, et universaale pole üldse olemas, on ainult üksikud protsessid, sündmused ja saamised – paljusus. (Deleuze 1997: 146). See on põhjendatav sellega, et universaalid ise ei seleta midagi (Surin 2010: 161), vaid neid endid tuleb seletada. Nii on ka kõigi teiste transtsendentsete nähtustega. Nad suruvad meie kogemuse mingitesse raamidesse ja normidesse, mida tegelikkuses ei

eksisteeri. Näiteks võib tuua klassikalise „punasuse“ – kas me oskaksime seletada, mis on punasus, olemata ühtegi punast asja kogenud?

Deleuze'i ja Guattari filosoofia mõiste eesmärk on hõlmata kogu filosoofia ajalugu. Nende väide on, et iga mõtleja või filosoof loob uue immanentsusvälja, mõistetegelased ja mõisted, olenemata sellest, millise rolli ta neile mõistetele (seal hulgas jumala mõiste, universaalid ja ideaalid) oma filosoofias annab. Immanentsuse segiajamist ja asendamist mõistetega seletavad nad immanentsusvälja ümbritsevate illusioonidega. Immanentsusvälja ümbritsevad nõ mõttemiraažid, mis lasevad paista sellel, mida tegelikult pole. Mõttemiraaže võib põhjendada, sellega, et inimesed ei suuda taluda kaost ja selle poolt loodud lõputuid kiirusi ja püüavad luua, midagi kindlat ja püsivat, millele toetuda (näiteks jumala mõiste) või sellega, et inimene on nii üles ehitatud, et tema peas on juba alati suur hunnik arvamuste valmisradu (millest nad kujundavad universaalid) (Deleuze ja Guattari 2014: 52). Ehkki võimalikke illusioone on lõputult palju, toovad nad välja neli põhilist (mis on üle võetud Nietzscheilt): transtsendentsuse-illusioon, universaalide-illusioon, igaviku-illusioon (unustatakse, et mõisted tuleb luua) ja diskursiivsuse illusioon (aetakse segi propositsioonid ja mõisted) (Deleuze ja Guattari 2014: 52). Viimane on omane loogikale, millel peatun pikemalt käsitledes filosoofia ja loogika erinevust.

Lõpetuseks võiks küsida, mida tähendab Deleuze'i ja Guattari jaoks mõtlemine kui selline. Võiks öelda, et nende puhul on mõtlemine võrdsustatud loomisega, kõige laiemas mõttes tähendabki mõtlemine loomist. Seejuures vastandavad nad ennast traditsioonilisele mõttepildile, mille järgi mõtlemine põhineb representatsioonil (Patton 1996: 317), mis kuulub pigem teadusliku mõtte juurde. Loomine on see väli, millele kõik mõisted luuakse.

3.2 Mõistetegelaste leiutamine

Deleuze'i ja Guattari järgi räägib igas filosoofis mõistetegelane (*personnage conceptuel*) või mõistetegelased. Mitte filosoofi isik, vaid mõistetegelane on see konstrueeriv jõud (*force*), mis mõisteid loob ja immanentsusvälja visandab. Nii nagu tavaelus viitavad kõneaktid psühhosotsiaalsetele tüüpidele – nagu isa, president, abikaasa –, nii viitavad ka filosoofilised kõneaktid kolmandatele isikutele, milleks psühhosotsiaalsete tüüpide asemel on mõistetegelased. Nii psühhosotsiaalsete tüüpide kui ka mõistetegelaste puhul ütleb „Mina“ alati

kolmas isik. (Deleuze ja Guattari 2014: 65). Näiteks psühhosotsiaalse tüübi ema puhul „Mina, kui ema muretsen“ või Nietzsche filosoofilise mõistetegelase puhul „Mina, kui Zarathustra väidan.“

Mõistetegelased, nagu ka immanentsus ja mõisted on pidevas lõputus saamises. Psühhosotsiaalsed tüübid kuuluvad ajalukku, aga mõistetegelased saamisesse (Deleuze ja Guattari 2014: 96). Saamine on puhas liikumine kahe üksiku sündmuse vahel (Stagoll 2010: 26). See, mida mõisted kaosest eraldavad on üksikud sündmused (kuivõrd pole olemas universaale ega samasust). Ka mõistetegelased võtavad saamisest osa ja muutuvad koos immanentsusvälja ning mõistetega vastavalt sellele, kuidas uusi mõisteid juurde tekib või mõistetegelased ise muutuvad ja uusi välju joonistavad.

Tekib küsimus, milline on filosoofi isiku roll mõistete loomisel – kas ideedeõpetust ei loonudki Platon või „üliinimese“ mõistet Nietzsche? Deleuze’i järgi ei seisa filosoofi pärisnime taga kindlat isikut, kuivõrd indiviidil ei ole sellist põhiolemust, mille ta muutuste tuules säilitaks, vaid ta ongi see kogum teda läbivaid jõude (seal hulgas mõistetegelased), mis teda pidevalt muudavad (Stagoll 2010: 26). Selles mõttes ei loo mitte filosoof mõistetegelasi, vaid tema erinevad mõistetegelased loovad tema. Filosoofi isik on nagu pseudonüüm oma mõistetegelastele (Deleuze ja Guattari 2014: 64).

Mõistetegelane tuleb küll leiutada, aga tema leiutamine pole vabatahtlik – filosoof ei kasuta mõistetegelast kui mingit sümbolit või allegooriat, vaid elab ja loob mõistetegelasena (2014: 64-65). See näib eeldavat, et mõtte on midagi inimesest endast tugevamat, temast hierarhiliselt kõrgemal asuvat. Seda on hästi kirjeldanud Eik Hermann, kui ta ütleb, et Deleuze’i järgi ei hakka ükski inimene niisama ilma põhjusega mõtlema, tal peab selleks olema mingi väline tõuge, mis teda nii öelda mõtlema sunnib: „Tekib nägemus mõtlemisest, mis ei alga kunagi meis ega lõpe meiega /.../.“ (Hermann 2014: 238). See väline tõuge ei ole aga ilmselt mõistetav kui midagi transtsendentset, vaid hoopis immanentset. Kui Deleuze ja Guattari rõhutavad, et ei tohi langeda transtsendentsuse-illusiooni, nagu oleks immanentsus immanentne millegi jaoks (näiteks inimene), või arvata, et transtsendentsus asub immanentsuses endas (nagu oleks immanentsuses mingi vertikaalne hierarhia) (Deleuze ja Guattari 2014: 52).

Seda võiks tõlgendada selliselt, et mõtlemine on subjektiivne, ta lähtub jõududest, mida inimene saab suunata (loomise kaudu), aga mitte esile kutsuda ega täielikult kontrollida. Kui „subjekt“ ja „objekt“ pole muud kui mõisted, siis ei saa filosoofia ise olla ei objektiivne ega subjektiivne. Mõistetegelane on küll mõisteid loov „subjekt“, aga seda looja/tegija tähenduses,

mitte subjektiivse vaatepunkti andjana. Immanentsuväli, mis on tõmmatud kaosele, teeb läbilõike virtuaalsusest ja seal loodavad mõisted on osa filosoofilisest tegelikkusest.

Deleuze'i ja Guattari järgi okupeerivad ühte välja nii positiivsed kui ka negatiivsed lõpmatud liikumised. See tähendab, et luuakse nii positiivne filosoofia kui samal ajal seda ohustavad tupikteed (Deleuze ja Guattari 2014: 76). Näiteks Platon ei oleks saanud luua mõistetegelaseks Sokratest, kes kõneleb „teadmises“ ja „absoluutsest“, kui ta poleks samaaegselt loonud mõistetegelast Sofisti, kes loob mõisted „arvamus“ ja „relatiivsus“. Kõiki neid tegelasi ei ole muidugi iga filosoofi tekstis nimeliselt mainitud, pigem on nad vaikivad eeldused.

3.3 Mõistete loomine

Ehkki on loogiline alustada immanentsusvälja ja mõistetegelaste kirjeldamisest, kuivõrd nad on eelfilosoofilised ja osalevad mõistete loomises ehk filosoofias, siis nende eelfilosoofilisust ei tuleks kuidagi mõista kronoloogiliselt eelnevana. Kõik kolm protsessi toimuvad korraga ja selles mõttes tuleks immanentsusvälja ja mõistetegelasi pidada pigem „mõistete loomise eelduseks“, kuid siiski filosoofia osaks. Mõistete loomine on lihtsalt selle protsessi väljendus.

Üks võimalus „Mis on filosoofiat?“ lugeda, on teha seda just filosoofia vajalikkuse vaatepunktist, nii nagu seda sissejuhatuses mainisin. Sellisel juhul võiks öelda, et mõistete loomise roll seisneb ühelt poolt vastuseisus kaosele ja teiselt poolt vastuseisus olevikule. Mõisted loovad kaoses selgust. Ja loomine kui selline vastandub olevikule, need mõlemad aga toimuvad saamises, mis eraldab kaosest sündmusi. Need kaks vastuseisu on huvitavad sellepolest, et näivad oma olemuselt kohati isegi vastandlikud. Kui vastuseis kaosele on põhjustatud sellest, et filosoof tahab maailma süstematiseerida, seda konstrueerida ja korda luua, siis vastuseis olevikule on vastupidi lõhkuv, muutev, transformeeriv ja võiks öelda, et isegi revolutsiooniline protsess. Need mõlemad protsessid näivad olevat aga üheaegsed.

Selles lõigus vaatlen kõigepealt mõistete seost saamise ja sündmusega, siis kaose ja olevikuga.

3.3.1 Vastuseis kaosele

Mõistete loomise üks eesmärgi on kindlasti varem mainitud vastuseis kaosele, kaoses puudub igasugune konsistents, mõisted aga saavad sündmuste eraldamise kaudu seda luua. Seega võiks

öelda, et vastuseis kaosele toimub läbi mingit sorti süstematiseerimise – mitte üldistamise ega abstraktsiooni, vaid pigem konstruktsioonide kaudu. Sündmuste eraldamine aitab meil kaoses orienteeruda, sest loob tähendusi ja näitab võimalusi.

Seejuures on oluline, et mõisted küll aitavad meil meie mõtlemist ja kogemust korrastada, aga neid ei ole vaja mitte selleks, et erinevaid kogemusi abstraktseteks osadeks jaotada või neis universaalide kujul mingit ühist olemust leida (Stagoll 2010: 53). Deleuze ja Guattari on kindlasti igasuguse essentsialismi vastu. Seda väga lihtsal põhjusel: meie kogemus on nii mitmekesine, rikkalik ja erinev (nagu kaos seda oma lõputus kiiruses ja lõpututes muutumistes oskab esile kutsuda), et oleks täiesti ülekohtune seda abstraktsete või üldiste mõistetega piirata. Näiteks Platoni ideed, mille järgi kogu inimkogemust ja teadmist tuleks võrrelda ideede maailmas olevate normidega, ei aita kaasa tegeliku kogemuse rikkalikkuse mõistmisele – see põhjustab pigem erinevate kogemuste sildistamist ja üldistamist (Stagoll 2010: 53). Sama lugu on ükskõik millise universaalse mõistega. Need võivad tunduda äärmiselt vajalikud positiivsete määratlustena, näiteks armastus – me võime intuitiivselt tunda, et sellisest absoluutsest ideaalsest ja samas abstraktsest armastusemõistest on kasu, ehkki kogemus võib olla mitmekesine, sama on mõistetega ilu, õiglus, hüve jne. Aga võtame näiteks mõisted petmine ja kuritegu. Kui palju ütleks see reaalse elu kohta, kui me ütleksime, et petmise norm/ideaal on see ja see. Või ideaalne kuritegu on selline. Kui me ütleme, et aastal 2015. pandi toime 1000 kuritegu, siis on see statistika, aga see ei ütle meile mitte midagi tegeliku elu kohta. Samuti ei saa me öelda, kas üks kuritegu oli tõsemalt kuritegu kui teine. Nad erinevad väga tugevalt oma tõsiduse (aga mitte tõesuse) skaalal. See, mis on negatiivse konnotatsiooniga mõistete puhul kergemini mõistetav on, kehtib tegelikult ka positiivsete mõistete korral. Ka ükski positiivne mõiste ei saa omada kõiki komponente, ei saa olla täiuslik üldistus ega täiuslik abstraktsioon.

Ometi ei saa öelda, et tähendusi omavad üksikud mõisted. Mõiste omandab tähenduse alles siis, kui ta sobitub teiste mõistetega ja on ühendatud probleemiga, mille ta lahendab või mille lahendamisele ta kaasa aitab (Deleuze ja Guattari 2014: 79). Filosoofilist probleemi ei tohiks aga segi ajada teadusliku probleemiga – teaduslikud probleemid on püsitatud propositsiooniliste küsimuste vormis, samal ajal kui mõisted, nagu juba vaatlesime, ei ole propositsioonid ega neile taandatavad (Deleuze ja Guattari 2014: 81). Kuivõrd mõisted on iseasetunud ja endale-viitavad, siis sisaldavad nad nii enda probleeme kui ka lahendusi. Probleemitingimused seisavad immanentsusväljal – kõik see, mida immanentsusväli eeldab ja millele mõisted lahendusi pakuvad. Selles mõttes sünnivad filosoofiline probleem ja lahendus koos. Kui näiteks immanentsusväli eeldab, et mõtlemine on kõigile kättesaadav (Deleuze ja

Guattari 2014: 62, siis sünnib Descartes'i *Cogito* mõiste just sellele eeldusele toetudes ja ilma antud väljata ei oleks sellel mõistel ka mingit tähendust. Kuid ka probleemil poleks tähendust ilma mõisteteta – kuidas saaksime väljendada Descartes'i probleemi ilma ühelegi mõistele viitamata? Ikka sisaldaks see mõisteid olemine ja mõtlemine.

3.3.2 Vastuseis olevikule

Antud alajaotus on inspireeritud Deleuze'ist ja Guattarist endist, kes mitmel korral rõhutavad, et mõisted seisavad vastu olevikule (*present*) (2014: 108), kuid tegelikult võiks öelda, et mõiste on üldse aeg-ruumitu. Ta küll apelleerib tulevikule ja viitab minevikule, kuid ei ole ajalooline ega saa ka kunagi tulevikus aktualiseeruda. Selles mõttes näitavad mõisted meile küll võimalikkusi, aga mitte potentsiaalsuse mõttes – mõisted ei saa isegi potentsiaalselt aktualiseeruda, vaid seda saavad teha ainult mõistetest inspireeritud asjaolud:

„Tuleb eristada ühelt poolt asjaolusid, mis on teostunud või teostumisvõimelised ning vähemalt potentsiaalses vahekorras minu kehaga, minu endaga, ning teiselt poolt sündmust, mida ei saa teostada isegi tema reaalsus, lõputut, mis ei lakka ega alga, mis ei saabu ega lõpe, mis jääb suhestumatuks minuga ja millega minu keha ei suhestu, lõpmatut liikumist.“
(Blanchot 1955: 104, 155, 160)

Deleuze ja Guattari väidavad, et „mõistete loomine iseenesest apelleerib tulevikuvormile, apelleerib uuele maale ja rahvale, mida veel olemas ei ole“ (2014: 108). Selles võib näha järjekordselt praktilist vajadust filosoofia järele või pigem filosoofia vajadust praktika järele. Filosoofia saab selleks, milleks ta tahab, et elutegelikkus (olevik) saaks. Seda võib illustreerida järgnevalt: filosoof, kes näeb oleviku või täpsemalt olemasoleva eksistentsipotentsiaale, saab selleks potentsiaaliks, et näidata saamise võimalikkust. Näiteks naiste õiguste eest seistes peab filosoof kõigepealt saama naiseks, et naised võiksid saada kellekski, kellel on õigused. Ta peab looma immanentsusvälja, mõistetegelased ja mõisted – see tähendab probleemi ja lahenduse korraga. Olevik on siin tähenduses nagu stagnatsioon, mille vastu filosoofia võitleb sellega, et asub saamisesse ja näitab, milleks meil veel on võimalik saada. Ta on nagu sammu võrra ees, nii tulevikust kui olevikust ja jääb alati ette, või pigem kõrgemale kui ajalugu. Ka see tulevane rahvas ja maa, millele filosoofia apelleerib jääb alati aktuaalse maa ja rahva kohale. Deleuze ja Guattari on veendunud, et filosoof ja kunstnik pole võimelised seda rahvast looma, vaid ainult sellele kõigest väest apelleerima – nad pigem saavad rahvaks, et rahvas võiks saada uueks, aga

see jääb alatiseks filosoofilise tegelikkuse tasandile, samal ajal kui rahvas ise „/.../ võib sündida vaid jõletutes kannatustes ning on samavõrd võimetu tegelema kunsti või filosoofiaga“ (Deleuze ja Guattari 2014: 110). Näib, et filosoofia, kunst ja ilmselt ka teadus ei kuulugi päriselt inimkonnale või rahvale, vaid leiab lihtsalt mooduse nende abil väljenduda, ilma et ta suudaks päriselt asjade kulgu muuta.

4. Filosoofiline maitse – hea ja halb filosoofia

Kuivõrd kaoses puudub tõde, siis ei saa tõesus olla enam hea ja halva filosoofia mõõdupuuks. Ometi nõustuvad kõik sellega, et mitte iga filosoofiline tekst, romaan ega kunstiteos pole suur suure algustähega. See, mille alusel Deleuze ja Guattari filosoofiat liigitavad, on nõ filosoofiline maitse (*goût*).

Kuivõrd immanentsusväli, mõistetegelased ja mõisted kõik sõltuvad üksteisest ja luuakse üheaegselt, ehkki neid ei saa kuidagi moodi üksteisest tuletada, siis on nende loomiseks vaja erilist kaaskohandamisvõimet, mida võikski nimetada maitseks. Siin on Deleuze ja Guattari taaskord inspiratsiooni saanud Nietzsche, kes kirjeldab filosoofilist maitset kui midagi instinktiivselt ja peaaegu animaalselt, mis annab filosoofile selle võime teatud probleemidele ligi pääseda (Deleuze ja Guattari 2014: 79). See ei ole seega mingi kätteõpitud oskus, vaid pigem nagu kunstnikulgi, mingit sorti kaasasündinud anne, millele lisandub soov mõisteid luua või nagu Deleuze ja Guattari ütlevad – armastus hästi tehtud mõistete vastu (2014: 78).

II. Filosoofia erinevus teadusest, loogikast ja kunstist

Peab olema mingi põhjus, miks filosoofiat tihti tahetakse kas teaduse või kunsti alla liigitada. Olenemata sellest, et teadus pretendeerib absoluutsele objektiivsusele ja kunst vastupidi täielikule subjektiivsusele. Midagi on neis kolmes siiski sarnast ja just selle alusel on põhjust filosoofiat kui kahevahel kõlkujat ühele või teisele poole paigutada. Kõik kolm esindavad mingit liiki mõtlemist. Deleuze ja Guattari nimetavad neid mõtte suurteks vormideks (Deleuze, Guattari 2014: 196). See, mis filosoofiat, kunsti ja teadust ühendab, on loomine, mille eesmärgiks on üheltpoolt võitlus kaose vastu ja teiselt poolt võitlus arvamuse vastu. Võiks arvata, et teadus avastab midagi reaalsuse kohta, filosoofia arvab midagi reaalsuse kohta ja kunst on see mis loob. Kui, aga lähtuda sellest, et ilma mõtte ponnistusteta valitseb kaos, siis on selgem, miks kaosest ei saa midagi avastada, ega selle kohta midagi arvata.

1. Filosoofia erinevus teadusest

Filosoofia, mis sai oma alguse Vana-Kreekast, oli pikka aega eristamatu teadusest. Filosoofia kui tarkusearmastus tegeles tõega ja kogus teadmisi – ka füüsikast, matemaatikast ja astroloogiast – see tähendab objektiivsete tõdedega. Kuid samal ajal ka subjektiivse aspektiga – endasse süüvimisega, mille eesmärgiks on isiklik areng ja õnn. (Hermann 2014: 223). Uusajal aga, mil eriteadused filosoofiast eraldusid ja sellest lahku kasvasid, sattus küsimuse alla ka filosoofia vajalikkus ja roll teadmiste allikana. See kriis on kestnud tänapäevani. Siiani kuulub nii akadeemilises- kui ka vabamas seltskonnas kommentaare selle kohta, kuidas filosoofia on mõttetetu ja oma aja ära elanud. Ka inimese isikliku arengu ja õnne temadega tegeleb palju teisigi distsipliine ja valdkondi, nagu kirjandus, teoloogia, psühholoogia ja esoteerika. Tänapäeval on suund siiski pigem sinna poole, et kehtestada filosoofia koht tõsiseltvõetavate teaduste hulgas. Püütakse leiutada usaldusväärseid meetodeid – eelkõige keeleanalüüs ja loogika –, mille abil ka filosoofia võiks teaduse arengule kaasa aidata ja sõnastada tõeseid väiteid, mida tõeliseks teadmiseks saab lugeda.

Probleem on tihtipeale aga selles, et teadusel ei ole filosoofia ponnistustest sooja ega külma. Teadusel ei ole vahet, kas filosoofia tema väiteid analüüsib või mitte, või kas ta teadusfilosoofias teaduse tegemist uurib või mitte. Teadusel on oma eesmärgid, milleni ta jõuab endale omaseid meetodeid kasutades, hoolimata sellest, kas filosoofia selle heaks kiidab või mitte.

Deleuze ja Guattari on võtnud südameasjaks tõestada (ja seda filosoofiliselt, mitte teaduslikult), et filosoofia on omaette distsipliin, mis on teadusest niisama erinev kui kunstist.

Filosoofia erineb teadusest nelja aspekti poolest:

1. Immanentsusväli versus referentsiväli

Nagu juba antud peatüki sissejuhatuses mainitud seostuvad väljad eelkõige kaosega. Nii kunst, teadus kui ka filosoofia on tõmbavad kaose peale väljad (Deleuze ja Guattari 2014: 196), aga igaüks teeb seda isemoodi, sest kõigi eesmärk on erinev. Filosoofia tõmbab kaosele immanentsus- ehk konsistentsusvälja (konsistentsusvälja nimetust kasutavad Deleuze ja Guattari harvemini, ehkki see aitab paremini mõista, et tegu on millegagi, millest kaos ehk virtuaalsus nõ koosneb, ehk mis temas juba immanentselt sisaldub, on tema koostiseks ja mis filosoofil tuleb kaosest üksikute sündmuste ja mõistete abil eraldada). Immanentsusväli säilitab kaose virtuaalsuse – tähendab lõpmatu liikumise mõtte kiirusel, mis on sisustatud mõistetega ehk sündmustega, millel puudub objekt ehk referents. Nii on filosoofia on mingis mõttes kaosele lähemal kui mis tahes teine distsipliin, kuivõrd virtuaalsus iseloomustab ühtlasi nii kaost kui ka immanentsusvälja. Teadus aga tõmbab kaosele referentsivälja, mis keeldub lõpmatust kiirusest ja lõpmatusest üldse, ning sisustab välja funktsioonidega, millel on referents ja mis selle kaudu aktualiseerivad virtuaalsuse. Teadus püüab asjaolusid ja mitte sündmusi (Deleuze ja Guattari 2014: 118).

2. Mõistetegelased versus osalised vaatlejad

Nii nagu mõistetegelased ei saa olla väljaspool immanentsusvälja, nii on teaduses figureerivad osalised vaatlejad vaid osalised ega asu kunagi totaalsete vaatleja positsioonil – see tähendab, et kumbki ei saa pretendeerida Jumala positsioonile, Jumal pole ei filosoofiline tegelane ega teaduslik vaatleja (Deleuze ja Guattari 2014: 129).

Sellegipoolest pole ka teaduslik vaateleja subjektiivne – ta pole relatiivne mitte subjekti suhtes, vaid nõ tõe suhtes. Teadus ise paneb oma koordinaatsüsteemi paika ja tõe on selle süsteemi sisene objektiivsus, ja relatiivne ainult eri süsteemide suhtes. (Deleuze ja Guattari 2014: 130). Nii on oma süsteemi siseselt tõesed nii Newton'i kui Einsteini teooriad.

3. Mõisted versus funktsioonid

Põhilisim erinevus filosoofia ja teaduse vahel on selles, et kui filosoofia loob mõisteid, siis teadus tegeleb funktsioonidega, mis on sõnastatud propositsioonide kujul. Võiks arvata, et ka filosoofia tegeleb propositsioonidega, vähemalt teoreetiline filosoofia, kuid see on üks suurimaid eksitusi. Mõisted võivad küll propositsioonides esineda, aga siis pole neil enam tähendust, nende intentsioon ei avaldu kunagi propositsionaalselt mingis fraasis, vaid alati sellest väljaspool (kontekstis, tervikus) ja seega pole olemas teaduslikke mõisteid, mida võiks lauseanalüüsi kaudu lahata (Deleuze ja Guattari 2014: 27). Kõik mõisted on üksnes filosoofilised. Teaduslikud funktsioonid aga käsitlevad asjaolusid. Kui mõte on lõpmatu kiiruse lõplik liikumine, siis funktsioon on aeglustus, ta on nagu stopppkaader, mis püüab kaosest asjaolu kinni ja esitab selle propositsiooni kujul (Deleuze ja Guattari 2014: 118). Selline aeglustus on näiteks aine – kehad ja kõik katsutav ja mõõdetav. Tulles tagasi revolutsiooninäite juurde, siis mõistel „revolutsioon“ ei ole materiat, ta ei paikne aegruumis, teda ei saa teaduslikult mõõta ega kaaluda. Samal ajal kui propositsioon viitab asjaoludele „Revolutsioonis hukkus 2000 inimest“ viitab 2000 kehale, tal on referents, aga ta ei ütle midagi „revolutsiooni“ kui filosoofilise mõiste kohta.

4. Sündmused (*evenements*) versus asjaolud (*etats de choses*)

teaduslikult funktsioonid viitavad kehadele ja asjaoludele, mille puhul nad eeldavad eraldiseisvat eksistentsi (Patton 1996: 321), samal ajal kui filosoofilised mõisted ise ongi sündmused, mis on nii-öelda auto-referentsiaalsed ehk endale-viitavad – neil puudub iseseisev eksistents või õigem oleks öelda objektistaatus. Nad säilitavad kaosele omase virtuaalsuse. Seega mõisted mitte ei viita sündmustele, vaid väljendavad (*express*) või kõnelevad (*speak*) neid (Patton 1996: 321).

2. Filosoofia erinevus loogikast

Ehkki loogikast on saanud 21. sajandi filosoofia üks põhilisemaid tööriistu, on filosoofia taandamine loogikale kahtlemata üks rängemaid vigu. Deleuze'i ja Guattari sõnul on selle eksituse peamiseks põhjuseks arvamus, nagu koosneks filosoofia propositsioonidest ja mitte mõistetest. Loogika üritab ühendada teadust ja filosoofiat, õigemini teha filosoofiast teaduse – taandada filosoofia teadusele ja on selles mõttes reduktsionistlik. Ta üritab teha mõistest funktsiooni (Deleuze ja Guattari 2014: 134), mis on mõistele mitmes mõttes kahjulik

Esiteks, teeb mõiste funktsioonile taandamine teadusest ülima mõiste, millele filosoofia on kõigest tööriist. Teiseks ei ole filosoofised mõisted enam iseasetunud konsistentsid, vaid loogilised mõisted, mis väljenduvad faktipropositsioonides. Kolmandaks, suhtub loogika filosoofilistesse mõistetes nagu pelkadesse arvamustesse, mis vastanduvad „kõrgemale tarkusele“ või „rangele teadusele“ (Deleuze ja Guattari 2014: 149)

Siis ei olegi enam imeks pandav, kui kuuleme filosoofide hulgas rõõmuhõiskeid selle kohta, kuidas lõpuks ometi on avastatud meetod kuidas tõde v ä l j a a r v u t a d a. Ja siis arvutataksegi seda, kui kiilakas on prantsusmaa praegune kuningas ja leitakse, et Ehatäht on Koidutäht. Mis on kindlasti väga tore, kui eesmärgiks on tegeleda faktide vahel loogiliste seoste leidmisega, aga mis jääb täiesti kasutuks kõige puhul, mis puudutab Elu lõputut mitmekesisust, mida isegi filosoofia mõisted oma immanentsusväljaga piiravad, rääkimata sellest, et neid omakorda loogika referentsivälja ja faktipropositsioonidega piirata.

3. Filosoofia erinevus kunstist

Kunstnik on afektide näitaja, afektide leiutaja, afektide looja, vahekorras perseptide ja nägemustega, mis ta meile annab – kunst on aistingute keel, kunstil ei ole arvamusi (Deleuze, Guattari 2014: 174). Ka kunst suhestub kaosega, nii nagu teadus ja filosoofiagi, ent kui filosoofia tahab anda lõpmatusele konsistentsuse, seda samal ajal säilitades, ja teadus kaotab lõpmatuse ja loob referentsi, siis kunst tahab luua lõplikku, mis suurendaks lõpmatust. (Deleuze ja Guattari 2014: 196). Võiks öelda, et iga kunstiteos on nagu tükike kaost, ta võiks olla

virtuaalne oma sisult ja aktuaalne oma vormilt. Materjal on küll see, millest ta koosneb, ent kunstiteosena on ta puhas pertsept ja afekt – ta on nõ iseväärtusega olend, kes on üle elutegelikkusest (millega tegelevad propositsioonilised arvamused) ja eksisteerib iseeneses (Deleuze ja Guattari 2014: 161, 162).

Kunst ja filosoofia erinevad peamiselt nelja aspekti poolest:

1. Immanentsusväli versus kompositsiooniväli

Kui filosoofia on immanentsus, siis kunst on kompositsioon ja seejuures esteetiline kompositsioon. Kõik, mis seda pole, ei ole ka kunst. (Deleuze ja Guattari 2014: 191). Kõik taolised määratlused on „Mis on filosoofias?“ alati absoluutsed – mõiste kuulub ainult filosoofiale, esteetiline kompositsioon ainult kunstile jne. See ongi vist üks moment, kus nende filosoofiakirjeldust on sujuvalt üle läinud filosoofia loomisele ja nende loodud mõisted on absoluutsed nende enda väljal. Kuigi Deleuze ja Guattari seda otseselt välja ei ütle, siis võiks siiski kompositsioonivälja mõista just võrdluses immanentsusväljaga. Kui immanentsusväli väljendub selles, loob mõttepildi ehk selle, mida tähendab mõelda, siis kompositsiooniväli, mis kogub kokku oma ajastu tajungeid ja mõjungeid ühendanud arvamusliku süsteemi ja komponeerib nendest afektid ja pertseptid, avades need samal ajal lõpmatusele ehk kaosele või kosmosele (Deleuze ja Guattari 2014: 196). Selles mõttes on kompositsiooniväli see, mis paneb paika selle, mida tähendab kunsti teha. Ta on relatiivne oma ajastule – ühiskondlikele ja sotsiaalsetele mõjudele, aga ta võtab need ning ühendab lõpmatuse ja igavikuga.

2. Mõistetegelased versus esteetilised kujundid

Kui immanentsusväljal loovad mõisteid mõistetegelased, siis kompositsiooniväljal komponeerivad monumente esteetilised kujundid.

Nii nagu mõistetegelased on ka esteetilised kujundid pidevas saamises – nad on pidevas saamises olevad aistingud, pertseptid ja afektid. Nad võivad ka üksteiseks üle minna (nt. Zarathustra puhul) – siis kui luuakse mõistete aistinguid ja aistingute

mõisteid. Erinevus on aga selles, et esteetilised kujundid on meelelises saamises – nad saavad pidevalt teiseks, aga jäävad samal ajal selleks, kes nad on. Samal ajal kui mõisteline sündmus, saab pidevalt teiseks, kui see mis ta on (Deleuze ja Guattari 2014: 176) või pigem ei saa kunagi millekski, mis ta olekski.

3. Mõisted versus aistingud

Aistingud annavad edasi monumente sama moodi, nagu mõisted sündmusi. Kunstnik, näiteks kirjanik, kasutab samamoodi tavakeelt, nagu filosoof, aga loob tavasõnadest aistingud, nii nagu filosoof loob mõisted. Deleuze ja Guattari näevad kunsti rolli üsna sarnasena filosoofia rolliga. Kunst nagu filosoofiagi loob „tulevasele maale ja rahvale“ – kunst paneb sündmused aistingute keelde: „/.../inimese alalõpmata uueneva kannatuse, nende taastärkava protesti ja üha jätkuva võitlusvaimu.“ (Deleuze ja Guattari 2014: 175). Selles mõttes võiks öelda, et nii filosoofia kui ka kunst kõnelevad revolutsiooni keelt, nad mõlemad võitlevad revolutsiooni kui sellise eest – puhta saamise eest. Kui filosoofia mõistete kaudu laseb meil sündmusi mõista, siis kunst laseb meil monumentide abil sündmusi tunda ja toob need ilmselt lähemale, kui filosoofia seda eales suudaks.

4. Sündmused versus monumendid

Kunsti loodud monument, nagu filosoofiline mõistegi on virtuaalsus, tükike kaost – ta annab sündmusele kompositsiooni, mis seda pühitseb, aga ei aktualiseeri sündmust (Deleuze ja Guattari 2014: 165). Selleks, et sündmust aktualiseerida, peaks monument olema sündmuse referentsiks, aga ta pole seda, kuivõrd materjal, millest kunstiteos on tehtud ei ole oma sisule (kunstiteosele) sarnane. Materjal on küll kunstiteose osa, aga tema kestus on ajaline, samal ajal kui kunstiteos ise kestab igavesti iseendas. See ongi selgitus lõpmatuse suurendamisele. Kunstiteos eksisteerib lõpmatuses, kuid teeb seda hetkes (selles, milles materjal eksisteerib). Samal ajal aga kui sündmused on virtuaalne reaalsus, näitavad monumendid võimalikkusi – võimalikke univertsumeid, mis pole tegelikult ei virtuaalsed ega aktuaalsed, vaid võimalikud (Deleuze ja Guattari 2014: 176), nii nagu romaanisündmustik on võimalik, aga mitte reaalne – virtuaalne ega aktuaalne.

III. Miks filosoofiat vaja on

Isegi kui võtta omaks Deleuze'i ja Guattari filosoofia mõiste, võib siiski tekkida küsimus, milleks seda filosoofiat ikkagi vaja on. Ka „Mis on filosoofia?“ võib küll näida pelgalt filosoofia deskriptiivse kirjeldusena, kuid suur osa sellest tekstist on eesmärgipäraselt kirjutatud just filosoofia õigustusena. Raamatu pealkirjaks oleks võinud vabalt olla: „Mis on filosoofia, kuidas seda teha ja miks seda vaja on?“. Et filosoofia loomeprotsessi kirjeldus langeb suures osas kokku filosoofia mõiste kirjeldusega, siis sellest eraldi tõstatub just küsimus filosoofia vajalikkuse kohta. Deleuze'i jaoks ei ole filosoofia lugemine ja mõistmine pelk tekstitõlgendus, propositsioonide analüüs – filosoofia on mõtte liikumine lõputul kiirusel ja seda nii, et sünnivad mõisted. Filmis „Gilles Deleuze: A-st Z-ni“ (*L'Abécédaire de Gilles Deleuze*), räägib ta sellest, et igasugune loominguiline tegevus – nii teadus, kunst kui ka filosoofia – võrsub alati vastuseisust (*resistance*). Filosoofia ja kunsti ajendiks on „teatud häbi olla inimene“ (*un certain honte d'être homme*) (Deleuze ja Guattari 2014: 108). Deleuze ei maini teadust, mis on samuti looming, aga selleks on ilmselt omad põhjused. Teadus püüdleb objektiivsuse poole, mis jääb tihti väljapoole moraali. Teadust viib edasi tahe avastata ja luua uusi võimalusi, mida ei tohi takistada eetilised kaalutlused, isegi kui midagi tegemata jäetakse, siis välise surve tõttu. Heaks näiteks on inimeste kloonimine ja aatompomm (mis kõige kiuste siiski loodi, sest ka sõda ja äri ei tunne eetilisi kaalutlusi).

Kunst ja filosoofia aga võrsuvad just sellest häbist – häbist mida tekitavad vulgaarsus ja rumalus ja sellest põhjustatud kahju, olgu see siis väikesel või suurel skaalal nagu häbi kellegi labase käitumise üle või häbi maailmas toimuvate organiseeritud massimõrvade üle. See millele filosoofia vastandub, on rumalus (*betise*) ja sellest võrsunud käibetõed ja arvamused. Võiks öelda, et selles mõttes nõustub Deleuze kogu varasema filosoofiatraditsiooniga – filosoofia võitleb rumaluse vastu, aga mitte teadmiste genereerijana ja tõe väljaselgitajana, vaid uute eksistentsivõimaluste loojana. Ta näitab, milleks me võime saada, ilma iialgi sinna jõudmata. Selles väljendubki filosoofia reaalsus aga mitte aktuaalsus. Nii seisabki ta vastu olevikule (*present*) või pigem olemasolevale. Ja maalib pildi tulevikust (*futur*) ning võimalikkusest.

Kunst ja filosoofia küll võitlevad kaose vastu, aga igasugune vastuseis juba eeldab selle tunnistamist, mille vastu seistakse. Nii on kaose vastu võitlemine tegelikult suures osas ka kaose esile toomine. Kui ühelt poolt on filosoofia ja kunsti suhe kaosega korrastav, siis teiselt poolt on ta ka lõhkuv. Ta korrastab kaost ennast, aga lõhub kõike, millele meie argised arvamused toetuvad. Deleuze ja Guattari on seda väga tabavalt illustreerinud, tsiteerides D. H. Lawrence'i:

„Inimesed avavad ühtepuhku päevavarju, mis neid kaitseb ning mille alla nad visandavad taevavõlvi, kirjutades sinna oma kokkulepped ja arvamused; kuid poeet, kunstnik, lõikab päevavarju prao, koguni käristab selle taevavõlvi, et lasta sisse pisut vaba ja tuulist kaost ning raamida teravasse valgusse läbi prao avanev nägemus /.../“ (Deleuze, Guattari 2014: 201)

See näide on toodud küll otseselt kunsti kohta, aga sobib väga hästi ka filosoofiat ilmestama.

1. Filosoofia ja tõde

Ükski filosoofia ei ole hea ega halb, vaid võib olla ebahuvitav, igav ja ebavajalik.

Kui Cicero ütleb, et filosofeerimine on valmistumine surmaks (Montaigne 1910: 179) , siis Deleuze'i järgi peab filosoofia meid elu juurde tagasi tooma, ta peab olema see fenomen, mis lõhub ja lammutab olemasolevaid „tõdesid“ ja selle läbi meid muudab. Muutus, looming ja areng, see ongi „tõde“.

Ometi ei ole see „tõde“ traditsioonilises mõttes. Filosoofiliste lausungite väärtust ei määra mitte tõe ja väärase kategooriad, vaid hoopis nende mõttekus (During 2011: 1873).

„Filosoofia ei seisne teadmises. Teda ei kannusta tõde: pigem sõltub tema edu või ebaedu sellistest kategooriatest nagu huvitav, märkimisväärne, või asjakohane. [...] Paljude filosoofiliste raamatute kohta ei teki tahtmist ütelda mitte seda, et need on valed (nii öeldes, ei ütleks me lõppkokkuvõttes mitte midagi), vaid seda, et nad on asjakohatud ja mõttetud... [...] Ainult õpetajad kirjutavad vahel leheservale „vale“, lugejad seevastu kipuvad pigem kahtlema loetu asjakohasuses või mõttekuses, teisisõnu loetu uudsuses.“ (Deleuze, Guattari 1991: 80, During 2011: 1873)

Kui tõde ja vale on epistemoloogilises mõttes ebaolulised, siis millegi alusel tuleks lausungite üle siiski otsustada. Selle puhul on olulised kaks aspekti.

Esiteks ei tohiks üksikutesse tihti triviaalsetesse lausetesse kinni jääda. Võib ju tundide viisi arutleda kas väljas sajab või mitte, või kas *brownie* sõi ära Brian või John, aga see ei ütle meile midagi uut ega huvitavat (juhul kui analüüsitakse ühte propositsiooni ilma seda mingi konkreetse kontekstiga sidumata). Selle asemel on oluline tabada filosoofilise teksti konsistentsust, tema terviklikkust.

Teiseks on siiski võimalus ka mingi mõõdupuu alusel selgeks teha lausungite tõeväärtus ja selle mõistmiseks tuleb silmas pidada just seda, miks filosoofiat kui sellist üldse vaja on. Kui filosoofia ei ole vahend tõe väljaselgitamiseks, vaid võitleb rumaluse (*betise*) vastu, siis on just rumalus see mõõdupuu, mille alusel otsustada, kas lausungid omavad (tõe)väärtust või mitte ja millisel määral (Williams 2010: 294). See pole duaalne tõe/vale vastandus, vaid pigem rohkem või vähem tõene, vastavalt väärtusele/mõttekusele/vajalikkusele. Kirg toetuda lihtsustatud vastandustele, levinud arvamustele ja transtsendentsetele elu-eitavatele väärtustele ongi rumalus – peamine vastane nii tõe kui väärale. „Õelda, et miski on tõene, ei tähenda seda, et see on tõestatav, vaid seda, et see muudab ja elustab olukorda.“ (Williams 2010: 294). James Williams toob selle kohta suurepärase näite: luuletus Teise maailmasõja kohta on tõetruu, sest paneb meid kaasa tundma ja kaasa elama, seevastu statistika Teise maailmasõja kohta, mis ei too endaga kaasa tundeid ega muutusi ei ole tõetruu (2010: 294). Täpselt sama kehtib ka filosoofiliste lausungite kohta. „matil on kass“ võib olla tõene lause ja ometi ei muuda see maailmas midagi (enamikel juhtudel). Selliste triviaalsete küsimustega tegelemine on nagu elu ootele panek, see küll annab meile kindlaid vastuseid, aga niipea, kui oleme nende küsimustega tegelemise lõpetanud ja elu juurde tagasi pöördume, oleme samas punktis. See ei tähenda nagu oleks filosoofia midagi eneseabi laadset. Pigem on ta lõhkuvas ja muutvas rollis (Williams 2010: 294). Psühholoogilises mõttes aitab inimest edasi elada just mingitele kindlatele tõe ja vale kategooriatele toetuvate põhimõtete järgimine. Filosoofia aga võitleb selliste lihtsustatud põhimõtete vastu ja näitab meile elu lõputut potentsiaali saada erinevateks virtuaalsusteks. Kui traditsiooniline tõemõiste pöörab meid maailma juurest ära ja otsib niinimetatud tõesid, mis on puudu, siis Deleuze'i järgi on tõde alati juba immanentselt olemas, filosoofi ülesanne on neid dramatiseerida (Williams 2010: 294). Nii et kui ma selles töös peaksingi ebaõnnestuma, siis just seetõttu, et see on ebaoluline ja mõttetutu vaatepunkt Deleuze'i mõtlemisse, aga traditsioonilises mõttes vale see olla ei saa.

Deleuze'i ja Guattari järgi ei saa tõde väljal määratleda muud moodi, kui enda pööramisena tõe poole (2014: 43). See tähendab, et mõisted ise pööravad ennast tõe poole, aga tõde ise pole mõiste ja seetõttu ei saa me omada tõemõistet, mille alusel tõe ja väära üle otsustada. Pigem

tulebki mõisteid hinnata püstitatud probleemide järgi, nende tähenduse ja väärtuse järgi – see tähendab hinnata mõisteid endid. Prantsuse filosoof Elie During ütleb selle kohta, et tähendus peitub probleemis endas ja just probleem on see, mis kannab endas tõe ja vale mõõdupuud (2011: 1878). Kuivõrd probleem käib kaasas välja visandamisega, ja mõisted on probleemi lahenduseks, võiks öelda, et tõe ise on seotud immanentsusega ja mitte mõistetega ja ainus mille järgi me saame mõisteid hinnata on see, kuidas probleem ja lahendus omavahel kokku sobituvad, ent kuivõrd nende loomine on üheaegne protsess, mis kaasab endasse ka mõistetegelaste loomist, siis saab filosoofia „tõesust“ kokkuvõttes hinnata ikka selle alusel, millise tunnetuse ja „maitsega“ ta on loodud, ning kas teda sellisel kujul on vaja – kas tal on väärtus ja huvitavus. Ja kui sellega nõus olla, siis on kahtlane, kas väidete tõesust ikka saab mõõta selle järgi, millisel määral nad meie teadmisi suurendavad (nagu epistemoloogias enamasti kahtluse alla seadmata eeldatakse) (During 2011: 1875) – selle asemel võiks küsida, millisel määral nad meid muudavad, millisel määral me saame osa saamisest ja millisel määral nad lõhuvad meie arvamusi, et näidata Elu mitmekesisust.

See aga, et filosoofia eesmärgiks pole tõe ja teadmisi genereerida, ei tähenda, nagu võiks filosoofilist teksti tõlgendada täiesti meelevaldselt, isegi kui tähendus ei avaldu kunagi samal kujul, siis ei ole filosoofilise teksti pelgalt meediumiks või peegliks, mille abil iseenda harjumuspäraseid mõttekäike taasluua, vaid filosoofiline tekst (nagu ka kunstiteos) kui Sündmus on see, mis on uus, lõhub ja katkestab harjunud mõtlemist – mõtlemine, nagu elugi saab toimuda ainult suhtes meist erinevate jõududega (Parr 2010: 4).

2. Filosoofia ja teadmine

Tegelikult tuleb Deleuze ja Guattari järgi öelda, et mõisted on siiski teadmised, vastupidiselt sellele, mida nende seos tõega võiks viidata. Nad on teadmised, kuid mitte teadmised millegi välise kohta, vaid mõiste teadmised iseenda kohta. Ning see, mida mõiste teab, on puhas sündmus, mida ei saa segi ajada asjaoludega, milles ta kehastub (Deleuze ja Guattari 2014: 37).

Nii nagu traditsiooniline teadmise mõiste (teadmine faktide, objektide, suhete kohta), on ka mõiste kui teadmise eesmärk võidelda rumaluse vastu. Rumalus on dogmad, käibetõed, aga ka kontide puhastamine, potentsiaali vältimine, selle raiskamine, ääretute võimaluste kasutamata jätmine, harjumustesse kinnijäämine, lihtsakoeliste tõe/vale kategooriate esile seadmine.

Toogem näide kontide puhastamise kohta, kuivõrd see mõiste ise on nii tabav ja värvikas. Seda kasutavad Deleuze ja Guattari teatud filosoofiaajalooliste tekstide kohta, mille autorid näivad käsitletavate filosoofide mõisteid viimseni poleerivat, ilma et neile midagi uut lisaks või neid kuidagi olemasolevate probleemidega seostaks või neile huvitavuses juurde annaks (Deleuze ja Guattari 2014:84). Nende ammuste filosoofide vastu isegi ei tuntaks huvi, kui nemad ise poleks loonud uusi mõisteid ja tegutsenud täiesti uute immanetsusväljade ja mõistetegelastega. Ka filosoofia ajaloolased peaksid ajaloost võetud mõisteid uutes situatsioonides läbi mängima ja neile nõ elu sisse puhuma. Kas pole ilus mõte?

Deleuze'i ja Guattari märkused tavainimeste, rumaluse ja mõttetuse kohta on täpselt nii karmid ja otsekohesed, nagu nad välja paistavad. Tänapäeva demokraatliku sallivusühiskonna õhuga harjunud olles, on selliseid seisukohti isegi naljakas lugeda, aga siiski tuleb nõustuda Duringuga kui ta Deleuze'i ja Guattarit tõlgendades sõnab:

Triviaalsed märkused ja sügavamõttelisuse pähe öeldud banaalsused on osa argipäevast ja näitavad meie oskamatus eristada harilikku märkimisväärsest ja väärraid probleeme tegelikest – üleüldse oskamatus püstitada probleemi kui sellist (During: 1879).

Filosoofia on võtnud endale eesmärgiks püstitada tegelikke ja mõttekaid probleeme, ehkki üldsus arvab tihti vastupidist. Võib-olla ongi see üksikute asjaarmastajate töö, aga igatahes on nende asjaarmastajate järelkasvus märgata järjepidevust, mis ei paista kuhugi kaduvat. Ju siis on mõisted omamoodi paratamatus, mis leiavad alati võimaluse ühe või teise filosoofi sule läbi väljendumiseks ja mille teadmine on mingis mõttes teadmine iseeneses – teadmine saamisest ja lõputusest, mis juba oma olemuselt tõstab meid välja arvamuste rägastikust ja seda ümbritsevast kaosest.

Kokkuvõte

Deleuze ja Guattari „Mis on filosoofia?“ on teos, mida võib lugeda nii filosoofia kirjelduse kui ka õigustusena. Selle töö eesmärgiks oligi avada nii filosoofia mõiste kui ka see, miks filosoofiat kui distsipliini vaja on.

Deleuze'i ja Guattari järgi on filosoofia mõistete loomine. Mõisted koosnevad kaosest eraldatud sündmustest, mis on puhtad virtuaalsused. Mõistete loomine on konstruktivistlik protsess, mis hõlmab immanentsusvälja visandamist, mõistetegelaste leiutamist ja mõistete loomist. Need kolm protsessi ei ole mitte kronoloogilised, vaid üheaegsed. Nad on lahutamatud, kuid samas selgesti eristatavad. Immanentsusväli paneb paika selle, mida tähendab mõelda, mõistetegelane on see, kes mõisteid loob ja mõisted loomine ise aitab kaosest eraldada sündmusi, mis annavad virtuaalsusele konsistentsi, päästes meid kaosest ja tõstes kõrgemale arvamustest.

Kaosesse ja ekslikesse arvamustesse langemisest päästab meid mõtlemine, mis Deleuze'i ja Guattari järgi tähendab loomist. Kolm suurt mõttevormi – kunst, teadus ja filosoofia – on need, mis meid kaosest ja arvamustest päästavad, kuid igäüks teeb seda omamoodi ja on oma tegevuses asendamatu. Veel enamgi kui filosoofia erineb teadusest ja kunstist, tuleb teda eristada loogikast. Loogika, mis vastupidiselt teadusele ja kunstile peab end filosoofia haruks ja asendamatuks tööriistaks, kujutab Deleuze'i ja Guattari järgi filosoofiale kõige suuremat ohtu. Võiks öelda, et kui teadus ja kunst lihtsalt ei vaja filosoofiat ja filosoofia ei vaja neid, vaid kõik kolm on eraldiseisvalt terviklikud distsipliinid, siis loogika vajab teadust, võttes temalt funktsioonid ja muutes need loogilisteks propositsoonideks, millega ta ise püüab filosoofiale kasulik olla. Teda ei saa pidada eraldiseisvaks. Loogika püüab meid veenda, et tõde on miski, mille saab välja arvutada ja filosoofia on seega osa teadusest. See eksitus võiks olla üsna ohutu, kui filosoofid ise seda uskuma ei jääks ja tegeleksid edasi sellega, milleks neid vaja on – mõistete loomisega.

Filosoofia kui mõistete loomise vajalikkus seisneb esiteks selles, et filosoofia ongi ainus distsipliin, mis mõisteid loob ja luua saab ja selles mõttes on tema roll asendamatu. Mõisteid on vaja selleks, et võidelda rumaluse vastu ja näidata meile elu võrratut mitmekesisust, ilma milleta riskime langeda käibetõdede- ja arvamuste ohvriks. Filosoofia eesmärk ei ole seejuures mitte tõde kuulutada ja meile faktiteadmisi anda, vaid viidata probleemidele ja näidata seda, milleks me võiksime saada – apelleerida tulevasele maale ja rahvale, meid raputada ja lõhkuda,

võtta meilt arvamused ja viia meid kaosele lähemale, andes sellele ometi konsistentsi, mis ei lase meil sinna päris ära eksida. Olla meile Elu mitmekesisuses teejuhiks.

Kasutatud kirjandus

Blanchot, M. (1955). *L'espece littéraire*. Paris: Gallimard

Deleuze, G. (1995). *Negotiations 1972-1990*. New York: Columbia University Press

Deleuze, G., Guattari, F. (2014). *Mis on filosoofia?* Tlk Anti Saar. Tallinn: TLÜ Kirjastus

Deleuze, G., Guattari, F. (1991). *Que-est-ce que la philosophie?* Pariis: Les Editions de Minuit

During, E. (2011). *Deleuze ja Nietzsche: triviaalsetest väidetest ja muust säärasest*. – Akadeemia nr 10: 1871-1891

Hermann, E. (2014). *Mis filosoofia olla võib?* – „Mis on filosoofia“ järeldsõna: 219-251. Tallinn: TLÜ Kirjastus

Montaigne, M. (1910) *Essays of Montaigne, vol. 1*. Tlk Charles Cotton. New York: Edwin C. Hill. URL = <<http://oll.libertyfund.org/titles/107>> , konsulteeritud 22.04.2015

Parr, A., Colebrook, G., Stagoll C., Williams J., Surin, K. jt. (2010) *The Deleuze Dictionary*. Edinburgh: Edinburgh University Press

Patton, P. (1996). *Concept and event*. – Man and World nr 29: 315-326. Kluwer Academic Publishers

Smith, D., Protevi, J. (2013). *Gilles Deleuze*. – The Stanford Encyclopedia of Philosophy, URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/deleuze/>>, konsulteeritud 20.04.2015

Summary

„What is philosophy and what is its purpose? Based on Deleuze and Guattari’s ‘What is philosophy?’“ is a bachelor’s thesis which aims provide a systematic overview of Deleuze and Guattari’s concept of philosophy as well as their views on its purpose.

Right from the introduction of “What is philosophy” philosophy has been described as the art of creating concepts. This kind of definition leaves us with three questions, mainly: what are concepts, what does it mean to create them and why should we do it?

The structure of the thesis consists of three main parts: what is philosophy, how does it differ from science, art and logic and what is the purpose of it. The first part explains the concepts of *concept* and *creation* as well as the concept of *philosophy* as the creation of concepts and its mechanisms, which involve drawing a plane of immanence, inventing conceptual characters and finally creating concepts. The second part aims to give an overview of the main differences among the three forms of thought: art, science and philosophy, as well as explain the difference between philosophy and logic. The last part concentrates on the purpose of philosophy and its relationship to truth and knowledge.

The conclusion of this thesis is that philosophy as the creation of concepts helps us to resist misleading opinions without falling into chaos, it does not aim to give us knowledge or truths but to bring us closer to Life and show its abundance and diversity. The purpose of philosophy is to fight against stupidity by giving us concepts that consist of events. Events are the pure virtualities extracted from chaos that give us a higher sense of reality and show the things we could become even if we never do. They encourage eternal becoming that is supposed to reduce the *shame of being human* caused by the overwhelming stupidity and vulgarity that surrounds us. Stupidity can be described as trying to reduce the diversity into fixed opinions that can be evaluated as true or false whereas philosophy lifts us above the opinions and actual states of affairs.

Both art and science fight against chaos and opinions but they do it in an entirely different way whereas philosophy is the only discipline that can and does create concepts.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Teele Nõlvak

(sünnikuupäev: 09.06.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Mis on filosoofia ja miks seda vaja on Deleuze’i ja Guattari „Mis on filosoofia?“ põhjal“, mille juhendaja on dotsent Jaanus Sooväli,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015